

Básník ticha

Před devadesáti lety – dne 7. února 1922 – se ve Vnorovech u Strážnice narodil básník Jan Skácel. Dětství prožil v Poštorné a v Břeclavi, kde též navštěvoval reálné gymnázium, ale maturoval až na reálném gymnáziu v Brně-Králově Poli (1941). Za okupace byl nádeníkem a uvaděčem v brněnském kině Moderna, od konce roku 1942 pracoval v rámci totálního nasazení v Rakousku. V letech 1945-1948 studoval na Masarykově univerzitě češtinu a ruštinu, leč studia nedokončil. Roku 1948 se zásluhou básníka Oldřicha Mikuláška stal redaktorem kulturní rubriky Rovnosti.

Po vynuceném odchodu krátce pracoval jako dělník (1952-1953) a pak deset let působil v brněnské redakci Československého rozhlasu. V letech 1963-1969 byl šéfredaktorem časopisu Host do domu. Po jeho zániku (1970) se věnoval literární tvorbě, dlouho však nesměl publikovat, a tak své práce vydával v zahraničí a v samizdatu nebo pod cizími jmény. Do české literatury se oficiálně mohl vrátit až na prahu osmdesátých let. Zemřel 7. listopadu 1989 v Brně, kde je také pohřben.

Za svou literární činnost, kterou souhrnně analyzuje monografie Zdeňka Kožmína s prostým názvem Skácel (1994), byl poctěn Novinářskou cenou Karla Poláčka (1967), Petrarkovou cenou (1989) a Středoevropskou cenou za literaturu (1989). V devadesátých letech vznikla Cena Jana Skácela, jejímiž nositeli jsou Zuzana Nováková, Pavel Švanda nebo Martin Stóhr.

Literární tvorba

Ač verše psal Skácel už od studentských let, debutoval až v roce 1957 sbírkou nazvanou Kolik příležitostí má růže, v níž zkoncipoval základní prvky své poetiky, charakteristické výrazovou hutností a osobitou metaforikou. V následujících dvou sbírkách Co zbylo z anděla (1960) a Hodina mezi psem a vlkem (1962) se inspiroval erbenovskou baladikou i lidovou slovesností. Uvedené tři tituly vydal roku 1966 společně pod názvem Vítr jménem Jaromír (takto původně pojmenoval úvodní báseň ze sbírky Co zbylo z anděla, věnovanou Jaromíru Tomečkovi). Jeho další sbírky Smuténka (1965) a Metličky (1968) manifestují ústup dříve hojného volného verše.

V sedmdesátých letech a na počátku následujícího desetiletí vydával své verše v Torontu (Chyba broskví, 1978), Hamburku (Oříšky pro černého papouška, 1980) a Mnichově (Básně, 1981). Po vynucené publikační odmlce přišel se sbírkou Dávné proso (1981), do níž zařadil několik básní s tematikou lásky i verše evokující dětství. Další svazek Naděje s bukovými křídly (1983) zahrnuje dva zmíněné soubory čtyřverší Chyba broskví a Oříšky pro černého papouška. V následující sbírce Odlévání do ztraceného vosku (1984) Skácel reflektuje „krajinu srdce“ i Brno; připomíná též známé kulturní osobnosti. Na stránkách knížky Kdo pije potmě víno (1988) ztvárňuje pocity „zakázaného člověka“, ale vrací se i k oblíbeným místům. Básnické návraty a reflexe osobní situace obsahuje také jeho poslední kniha A znovu láska (1991).

Všechny uvedené tituly vyšly souhrnně jako Básně I a II (1995-1996) v brněnském nakladatelství Blok, přičemž jejich editorem byl Jiří Opelík. Ze Skácelova básnického díla bylo nadto vydáno několik výborů, například Noc s Věstonickou Venuší (1990), Stracholam (1993), Květy z nahořklého dřeva (2000), Kdo učil mlčeti kámen (2001) či Doteky (2007), jakož i několik publikací bibliofilské ražby.

Specifikem Skácelovy poezie je velká frekvence motivů ticha. V některých básních se vyskytuje jen „malý pětník ticha“ či jeho ždibec, ale v jiných jde „ticho za tichem“, a tak je „ticho bez konce“. Autor Smuténky je po Karlu Tomanovi a Josefu Horovi – řečeno slovy Vladimíra Křivánka – „třetím velkým básníkem ticha“. V jeho verších se ticho stává velkou

životní hodnotou a synonymem čistoty; je noetickou, morální a existenciální kategorií, blížencem přírody, času a smrti, zřídlem hlubinné niternosti.

Jak známo, Skácel část své tvorby adresoval dětem. Největší význam mají knihy z osmdesátých let Uspávanky (1983), Kam odešly laně (1985) a Proč ten ptáček z větve nespadne (1988), společně vydané jako Básně pro děti (1996). Dětským čtenářům je určeno i Skácelovo převyprávění Kuldových pohádek Pohádky z Valašského království (2006). Pozoruhodnou složkou Skácelova tvůrčího odkazu jsou takzvané malé recenze, publicistické útvary mající rysy fejetonu či sloupku. Vycházely v Hostu do domu a později z nich byly sestaveny knihy Jedenáctý bílý kůň (1964) a Třináctý černý kůň (1993), které ovšem zahrnují i texty jiného druhu. Skácel nadto přispíval do řady periodik, psal rozhlasová pásma, překládal divadelní hry a pořádal výbory z tvorby jiných básníků; přispěl rovněž do mnoha různých sborníků.

Revue otevřené kultury

S osobností Jana Skácela je nerozlučně spjat časopis ROK, tedy „revue otevřené kultury“, navazující na Hosta do domu. Jeho koncepce se promýšlela v brněnské kavárně Bellevue, v níž se Skácel každé úterý scházel se svými přáteli. A tak se zrodilo nulté číslo revue ROK, vydané roku 1985 jako zvláštní příloha Zpravodaje Národního výboru města Brna. Existence takové revue tehdy nebyla žádoucí, takže začala vycházet až v roce 1990. Skácel se toho už nedožil, avšak stihl napsat pár slov redakci „na cestu a první vykročení“. Zdůraznil v nich, že by se měla snažit nasadit „klidný a objektivní tón“, což bude vyžadovat pracovitost, poctivost, ale i „odvahu nebýt jenom s někým a některými proti někomu a některým“.

Revue ROK, jež vycházela v letech 1990-1993, se toto poselství snažila uskutečňovat.

Věnovala se literatuře, divadlu, výtvarnému umění, filmu i hudbě, v redakční radě měla mnoho významných kulturních osobností. Poté, co jejím vydavatelem přestaly být Lidové noviny, ji začala vydávat nová Společnost Jana Skácela, která ji však mohla financovat jen krátce. Její další aktivita se potom soustředila – v součinnosti s již zaniklou Nadací Jana Skácela – na vydávání Skácelových děl.

Před dvaceti lety ROK připomněl básnickovy nedožitý sedmdesátiny monotematickým číslem 1/1992. Přispěli do něj především mnozí spisovatelé, třeba Milan Kundera, Josef Škvorecký, Ludvík Kundera, Jaromír Tomeček, Ota Filip, Ivan Diviš, Karel Šiktanc, Antonín Přidal, Pavel Šrut, Zdena Zábranská, Petr Král nebo Jindřich Zogata, ale i literární vědci Jiří Opelík, Zdeněk Kožmín, Milan Suchomel či Vladimír Krivánek a výtvarníci Jiří Kolář, Petr Skácel a Jan Steklík. Ve zmíněném čísle byly přetištěny i některé Skácelovy texty a jeho podobu dotvořily četné fotografie, kresby a karikatury. Oživme si tento hold nejprve úryvkem ze vstupního textu Milana Kundery nazvaného Jan Skácel mne poutá k češtině:

„Básně Jana Skácela mám rád odedávna, ale když jsem před deseti lety dostal ve Francii do rukou jeho knihu sta čtyřverší, pochopil jsem, že je to po smrti Vladimíra Holana největší český básník. Jeho verše jsou takřka neuvěřitelným spojením největší možné prostoty s nejhlubším a zcela originálním zamyšlením“.

Mezi Skácelovými texty jsou i citáty z jeho dopisů adresovaných Vítězslavu Kocourkovi.

Dvěma z nich naši připomínku revue ROK a jubilea autora Dávného prosa uzavřeme:

„Jsme divný národ a často o tom smutně přemýšlím. Často dusíme sami sebe. Asi nám chybí moře, otevřená dálka. I náš takzvaný demokratismus je mně podezřelý. Nedokážeme mít úctu k talentu, charakteru, čistotě myšlení.“

„Camus měl pravdu. Život není nanic, ale nic není nad tento život. A každý lidský život končí porážkou; jde jen o to, zůstat pánem vlastní porážky.“

Jiří POLÁČEK

Autor je literární historik a kritik

Karikatura Jana Skácela od Viléma Reichmanna